

СССРнинг парчаланиши тарихдаги энг катта геосиёсий ўзгаришлардан бири бўлиб, унинг сабаблари кўп ва мураккабдир. Бирок бу жараёни жадаллаштирган асосий омиллардан бири — Михаил Горбачев ва Борис Елцин ўртасидаги зиддият ва сиёсий рақобатдир.

Икки етакчи — икки йўналиш

1985 йили Михаил Горбачев СССР КП Бош қотиби этиб тайинлангач, мамлакатда “перестройка” ва “гласность” сиёсати бошланди. Унинг асосий мақсади социализмни ислох қилиш, иқтисодий самарадорликни ошириш ва жамиятни очиклаштириш эди. Аммо бу сиёсатлар қутилган натижаларни бермади, аксинча, миллий республиканинг марказга нисбатан қаршилигини кучайтирди.

Бу пайтда Борис Елцин — Москва шаҳри партия раҳбари сифатида етишиб чиқди ва тез орада Горбачев сиёсатига танқидий муносабатда бўла бошлади. У демократия, федерализм ва бозор иқтисодиётини каттиқ ёқлаб чиқди, халқ ичида оммабоплик касб этди.

Муваффақиятли чиқишлар ва сиёсий тўқнашув

1990 йили Елцин Россия Федерацияси Олий Совети раиси этиб сайлангач, у СССР раҳбариятига бўйсуншдан бош тортди. 1991 йилга келиб, у Россия суверенитетини эълон қилди. Шу пайтда Горбачев СССРни саклаб қолиш учун янги Иттифок шартномасини тайёрлаётган эди. Бу шартномага кўра, иттифок республикаси бўлган давлатлар бирлашган, лекин кенг мустакилликка эга бўлишлари керак эди.

Горбачевнинг бу ҳаракатига қарама-қарши равишда, Елцин Россияни алоҳида сиёсий субъект сифатида кўра бошлади. Бу икки йўналиш — СССРни саклаб қолиш ва Россияни мустакил давлат сифатида мустақкамлаш — ўзаро тўқнашувга олиб келди.

1991 йилги август путчи

1991 йил август ойида Горбачевга қарши бир гуруҳ КП ва КГБ раҳбарлари давлат

Муаллиф:

31.05.2025 12:32 - Янгиланди 31.05.2025 12:47

тўнтаришини амалга оширишга уринди. Улар Горбачевни Кримда хибсга олишди ва Москвада фавкулодда ҳолат эълон қилишди. Аммо Елцин ўз қароргоҳи — Россия Олий Совети биносида (Белый Дом) туриб, оммавий қаршилик уюштирди. Унинг бу ҳаракати путччи барбод қилди ва унга халқ ичида янада катта обрў келтирди.

СССРнинг тезкор парчаланиши

Август путчи муваффақиятсизликка учраганидан сўнг, Горбачевнинг обрўси мутлақо пасайди. Республика раҳбарлари, жумладан Украина ва Қозғистон етакчилари ҳам СССРдан чиқишни бошлади. Елцин эса Россиянинг мустақиллигини амалга оширди ва 1991 йил 8 декабрь куни Украина ва Беларуссия етакчилари билан Беловеже келишувини имзолади. Унда СССРнинг тугатилгани эълон қилинди. Горбачев эса 25 декабрь куни президентликдан истеъфо берди.

Горбачев ва Елцин ўртасидаги сиёсий тўқнашув СССРнинг ислох қилинган шаклда сақланиб қолиш эҳтимолини йўққа чиқарди. Горбачев муросага интилаётган лидер сифатида тарихда қолди, Елцин эса қаттиққўл ва мустақил йўлни танлаган янги Россия асосчиси сифатида танилди. Улар ўртасидаги зиддият нафакат шахсий рақобат, балки икки қарама-қарши сиёсий ғоянинг — бирлик ва мустақилликнинг — қураши эди. Бу зиддият СССРнинг тарих саҳифасидан чиқиб кетишини тезлаштирди.

СССРнинг парчаланиши — бу ҳақат бир давлатнинг йўқолиши эмас, балки бир неча халқлар ўз тақдирини ўзи белгилаш имконига эга бўлган тарихий бурилиш нуқтасидир. Горбачев ва Елцин ўртасидаги сиёсий тўқнашув ва қарама-қарши йўналишлар бу жараёни тезлаштирди. Бир томонда марказлашган, зўравонликка таянган империяни сақлаб қолиш истаги, иккинчи томонда эса мустақиллик, эркинлик ва миллий ўзликни тиклаш интилиши бор эди.

Натижада, халқлар ўз давлатини тузиш, ўз тили, маданияти ва динини эркин ривожлантириш имконига эга бўлишди. Бу — тарихдаги энг оғир, лекин шу билан бирга халқлар учун янги имкониятлар эшигини очган воқеа бўлди.

СССР қулаганида бир давлат йўқолди, лекин унинг парчаларидан янги давлатлар — янги орзу ва истикболлар билан яшайдиган халқлар дунёга келди. Халқнинг тақдири унинг ўз қўлида эканини бутун дунё яна бир бор англади.

Энг қизиги:

Россия ўз суверенитетини 1990 йил 12 июнь куни расман эълон қилган.

Бу куни Россия Федерацияси Олий Совети томонидан:

«Россия Федерациясининг Давлат Суверенитети тўғрисида»ги декларация русча номи: «Декларация о государственном суверенитете РСФСР») қабул қилинди.

Бу декларацияда асосий нуқталар шулардан иборат эди:

Россия Федерацияси ўз ҳудудида қонун устуворлигини эълон қилди;

Миллий бойлиқлар, табиий ресурслар ва мулк устидан тўлиқ ихтиёрлик ҳуқуқи ўзда экани таъкидланди;

Муаллиф:

31.05.2025 12:32 - Янгиланди 31.05.2025 12:47

Сиёсий ва иктисодий мустакилликни таъминлаш мақсад килиб қўйилди;
Россиянинг ўз конституцияси ва конун чиқариш органлари устуворлиги белгиланди.

Эслатма:

Бу воқеа СССР парчаланишидан бир йил олдин бўлиб ўтган. Россиянинг бу декларацияси бошқа иттифок республикаларини ҳам мустакиллик сари илхомлантирди ва умумий таркибий парчаланиш жараёнини жадаллаштирди.
Шунинг учун 12 июнь куни Россияда расман «Россия куни» сифатида нишонланади.

Абу Муслим (профессор)